

FTAMP 18.41.01

А.Т. Ермуратова (orcid-0000-0002-5661-4525)

Аға оқытушы

М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Тараз қ., Қазақстан
Электрондық пошта: alma.yermuratova.58@bk.ru**МУЗЫКАНЫ ОҚЫТУ ҮРДІСІНДЕ СТУДЕНТТІҢ ТАНЫМДЫҚ ІС-
ӘРЕКЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ЖАНДАНДЫРУ ЖОЛДАРЫ**

Аннотация. Мақалада музыканы оқыту үрдісінде студенттердің танымдық іс-әрекетін қалыптастыру жолдарының талдауы келтірілген. Мәселені талдау барысында студенттердің танымдық белсенділігін арттыру моделі ұсынылады. Зерттеу барысында автор жүйелік, жеке-белсенді, жеке-сараланған және проблемалық-зерттеу тәсілдері әлемнің музыкалық-семантикалық бейнесін түсіну үрдісінде оқушылардың шығармашылық белсенділігін қалыптастыру үшін оңтайлы деген қорытындыға келеді. Студенттердің танымдық қызметін жандандыру жолдары көрсетіледі және мақсатқа жету жолдары ретінде интерактивті әдістер кешенін қолдану ұсынылады. "Рухани жаңғыру"бағдарламасын жүзеге асыру барысында студенттердің танымдық қызметін жандандыру мәселелері де көрініс табады.

Тірек сөздер: танымдық іс-әрекет, болашақ педагог-музыкант, музыкалық-семантикалық бейне, музыкалық әлем, танымдық қызығушылық.

Кіріспе. Жеке музыкалық-танымдық іс-әрекеттің мазмұнын білдіретін мамандандырылған білім, білік және дағды жүйесін игеру бойынша болашақ музыкант оқытушылардың музыкалық-танымдық іс-әрекетін жандандыру музыкалық қабылдау, есте сақтау, ойлау және қиял сияқты маңызды музыкалық-танымдық компоненттерді қалыптастыруға бағытталғаны белгілі. Олар өнердің музыкалық әлемін терең түсінуге мүмкіндік береді.

Сондықтан толыққанды музыкалық даму барысында (музыкалық қабылдау, музыкалық қабілеттер, музыкалық орындау және музыкалық шығармашылық) болашақ педагог-музыканттың музыкалық-орындаушылық қызметінің табысты қалыптасу тетіктерін жандандыру арқылы болашақ мамандардың музыкалық өнер құбылыстарын қабылдауға көркемдік-эмоциялық қатынасын қалыптастыру міндеттері алдыңғы қатарға қойылады, бұл өз кезегінде оқу-тәрбие үрдісінде кешенді көзқарасты көздейді. Бұл кешенді тәсіл жүйесі арқылы білім беру үрдісінің дәйектілігі мен үздіксіздігін қамтамасыз етуге, студенттердің рухани-адамгершілік мұраттарын қалыптастыруға, белсенді әсер ету қажеттілігіне, кәсіби дайындыққа бағытталған студенттердің шығармашылық әлеуеті мен тәуелсіздігін дамытуға, олардың көзқарастарын, сенімдерін, адамгершілік-ерік қасиеттерін қалыптастыруға, танымдық белсенділігін арттыруға болады.

Зерттеу шарттары. Біздің ойымызша, жүйелі, жеке-белсенді, жеке-сараланған және проблемалық-зерттеу тәсілдері әлемнің музыкалық-семантикалық бейнесін түсіну үрдісінде студенттердің шығармашылық белсенділігін қалыптастыру үшін оңтайлы жағдай жасайды.

И.Я. Лернер адам санасымен «бөлінген» объективті шындықты, анықталған әлемді білдіретін рухани мәдениеттің іс-әрекетке түсетінін дәлелдейді; «дағдылар, ептіліктер – бұл іс-әрекеттің меңгерілген әдістері» [1].

Сондықтан «мәдениетке белсенді көзқарас дидактика мен педагогиканың ерекшелігіне сәйкес келеді, ол мәдениетте өзінің ерекше зерттеу тақырыбын табады. Оқыту мен тәрбиелеу жинақталған мәдениетті,

оны пайдалану тәсілдерін беру арқылы жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған», - деп жазады И.Я. Лернер [1].

Демек, музыканы оқыту мен тәрбиелеудегі жеке және белсенді тәсіл психиканы қалыптастыруға, сананы, ақыл-ойды, сезімдерді, ерік-жігерді тәрбиелеуге, көшбасшылық белсенділігі мен жеке басының еркіндігін, күрделі іс-шараларға уақытылы жүгінуге көмектеседі.

Тұлғалық-әрекеттік тәсіл оқытушыға оқушымен рухани байланысты табуға көмектеседі, оның жан дүниесінің жақсы қасиеттерін, дарындылығын, жұмысқа қабілеттілігі мен дербестігін анықтайды және дамытады [2].

Зерттеу нәтижелері. Оқу орнында оқыту нысандарының әртүрлілігін анықтау кезінде студенттердің оқу іс-әрекетін ұйымдастырудың жетекші формасы әр оқушының жеке дамуы үшін мазмұнын, формаларын, қарқынын, көлемін таңдау арқылы жағдай жасайтын сараланған оқыту екені белгілі. Ғалымдар М.А. Данилов, В.И. Загвязинский, А.В. Мудрик, Б.М.Теплов студенттерге сараланған тәсілді танымдық іс-әрекетті және оқудағы тәуелсіздікті белсендіру құралы ретінде қарастырады. Педагогика ғылымдарының кандидаты М.Р. Көпжасарованың пікірінше, жеке-дара сараланған тәсіл жан-жақты дамыған жеке тұлғаның талабы, әрбір білім алушының қабілетін дамыту және оқыту мен тәрбиелеудің қалыптасқан бірыңғай жүйесі арасындағы қайшылықты шешуге көмектеседі [3]. Сараланған оқытудың теориясы мен практикасына сүйене отырып, оқытудың деңгейлік саралануы студенттердің жеке ерекшеліктерін ескере отырып және барлық студенттер міндетті дайындық деңгейін игерген кезде білімді игерудің әртүрлі деңгейлерін анықтайтын оқыту әдістерінің, нысандары мен құралдарының жиынтығы ретінде түсіндіріледі. Біздің ойымызша, студенттердің көп деңгейлі дайындығы әр оқушыға музыкалық пәндердің мазмұнын игеру үрдісінде рухани дамудың өзіндік жолын анықтауға мүмкіндік береді. Музыкалық оқыту мен тәрбиелеудегі сараланған тәсіл студенттердің әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, педагогикалық мәселелерді шешуге, шығармашылық ынтымақтастық атмосферасын құруға, әртүрлі жеке қасиеттерді анықтауға ықпал етеді.

Р.Ш. Сыдықованың анықтамасына сүйене отырып, сараланған тәсіл - бұл білім алушылардың мүдделері мен бейімділіктеріне сәйкес білім берудің мазмұндық негізін саралауға мүмкіндік беретін оқыту қағидаты [4], біз музыкалық білім беру мазмұнын саралауды студенттерді оқыту мен тәрбиелеудің мүдделерін, қабілеттері мен нәтижелерін ескере отырып, оқытуды жүзеге асырудың құралы мен шарты ретінде қарастырамыз. Білім алушылар жеке ерекшеліктеріне қарай бірқатар себептерге байланысты музыканы қабылдауға қабілеттілік пен дайындықтың әртүрлі деңгейіне ие болғандықтан, оқушылардың көп деңгейлі дайындығының шарты ретінде сараланған тәсілді жүзеге асыру ерекше мәнге ие болады.

Музыкалық шығармашылық, сондай-ақ музыкалық интерпретация – бұл қатаң ережелерге, нұсқаулықтарға бағынбайтын, бірақ проблемалық зерттеу тәсілін ұсынатын жұмбақ процесс.

С.Л. Рубинштейн атап өткендей, «ойлау процесінің бастапқы сәті әдетте проблемалық жағдай болып табылады. Адам бір нәрсені түсіну керек болған кезде ойлана бастайды» [5]. Проблемалық жағдай студентті тапсырманы түсінуге үйретеді, бұл өз кезегінде оны шешу жолдарын табу қажеттілігін тудырады. Бұл қолда бар құралдар, тәжірибе мен қойылған проблема арасындағы қайшылықтар икемді шығармашылық ойлауды дамытады. Шынында да, танымдық қызығушылықты ояту және қолдау

құралдарының бірі – оқыту барысында проблемалық жағдайларды құру және олардың негізінде студенттердің белсенді іздеу әрекеттерін дамыту. Проблемалық жағдайларды жасау кезінде оқытушы жаңа фактілер мен бақылауларды қазіргі білім жүйесіне қарсы қояды және оны өткір, қайшылықты түрде жасайды. Ашылған қарама-қайшылықтар оқу іс-әрекетінің күшті қозғаушы күші болып табылады. Олар мәнін түсінуге, қарама-қайшылықты ашуға деген ұмтылысты тудырады. Бұл жағдайда студенттердің белсенді іздеу қызметі тікелей терең ішкі қызығушылықпен қамтамасыз етіледі.

Бастапқы музыкалық оқытуда ойлаудың технократиялық түрі оқытудың міндеттерін музыканы орындаудағы техникалық дағдыларды – күш, ептілік, бұлшықет-қимыл аппаратының төзімділігі, саусақтардың икемділігі және т.б. мәселелерге көбірек көңіл бөлінеді де, ал гуманитарлық білім, орындалған музыканы философиялық түсіну адамның рухани дамуына, оның шығармашылық әлеуетіне қуатты зияткерлік және эмоционалды серпін беретіндігі назардан тыс қалады.

Проблемалық зерттеу тәсіліндегі ойлаудың бағыты философиялық рефлексиямен тығыз байланысты. Сондықтан дүниетанымды қалыптастырудың процедуралық жағы оқытудағы проблемалық-зерттеу тәсілімен байланысты болуы керек. Музыкалық оқытудағы зерттеу тәсілі, біздің ойымызша, заңды, өйткені ол құбылыстарды түсінуге, тәуелсіз қорытынды жасауға, «танымдық тәуелсіздікті дамытудың, танымның жолын және шығармашылық іс-әрекет тәсілдерін игерудің құралы» бола отырып, ынталандырады [6].

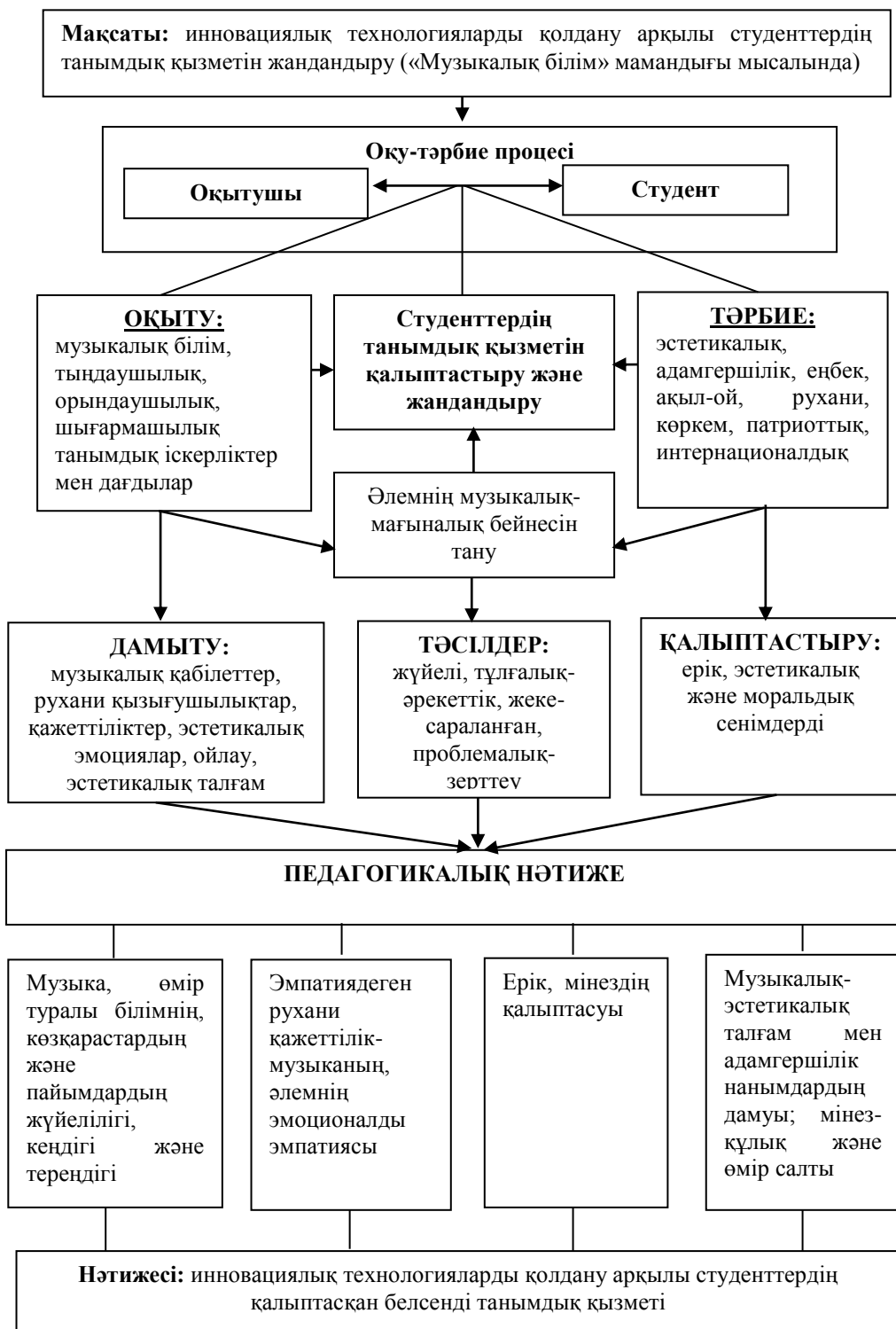
Б.Т. Лихачев педагогикалық үрдісті «оқытушының жетекші рөлінде белсенді өмір сүру нәтижесінде оқытушының педагогикалық іс-әрекеті мен оқушының жеке басының өзін-өзі өзгертуінің мақсатты, мазмұнды және ұйымдастырушылық өзара әрекеті» деп түсіндіреді [7].

Бұл жүйеде оқытушы да, студент те педагогикалық үрдістің субъектілері және сонымен бірге объектілері болып табылады. Оқытушы студенттерді дайындауға жауапкершілікті сезіне отырып, өзінің дүниетанымын қалыптастырады, эстетикалық және моральдық принциптерге ие. Педагогикалық үрдістің объектісі ретінде оқытушы үнемі оқиды, өзін-өзі тәрбиелейді, өзін-өзі жетілдіреді. Студент педагогикалық үрдістің объектісі ретінде өзінің бейімділігімен, қызығушылықтарымен және қажеттіліктерін өтеумен дамып келе жатқан тұлға болып табылады.

Педагогикалық үрдістің үшінші компоненті – мазмұн. Бұл студенттердің танымдық белсенділігін арттырудың негізгі құралы. Білім, білік, мәдениет негіздері де осы жүйенің ажырамас бөлігі болып табылады. Әлемнің музыкалық-мағыналық бейнесін құрайтын музыкалық-педагогикалық үрдістің мазмұны білім алушы тұлғасының рухани мүдделерін, қажеттіліктері мен рухани-құндылық бағдарларын қалыптастырады.

Осылайша, музыкалық білім беру студенттерінің танымдық іс-әрекетін қалыптастырудың педагогикалық жүйесі ретіндегі педагогикалық үрдістің мазмұны мен ұйымдастырылуының білім беру заңдарының талаптарына сәйкестігіне, сондай-ақ оқытушылар мен студенттердің кәсіби құзыретті педагогикалық өзара әрекеттесуіне байланысты болады. Дидактиканың осы жалпы тұжырымдарына, сонымен қатар, оқыту, тәрбиелеу және дамыту бірлігінің, жүйелілік пен дәйектіліктің дидактикалық принциптеріне сүйене отырып, зерттелетін мәселені педагогикалық түсіндіру мүмкіндіктерін

қарастыру арқылы музыкалық білім беру және тәрбиелеу үрдісінде студенттің танымдық іс-әрекетін қалыптастыру және жандандыру моделін ұсынамыз (сурет).

Сурет. Музыкалық білім беру және тәрбиелеу үрдісінде студенттің танымдық іс-әрекетін қалыптастыру және жандандыру моделі

Музыкалық бағыттағы студенттердің танымдық қызметін жандандырудың жолдары:

- студенттердің ойлау, сезім, ерік-жігерінің танымдық психикалық үрдістерін, жеке тұлғаның шығармашылық бейімділігін дамыту;
- білім алушылардың рухани-адамгершілік қажеттіліктерін және танымдық қызығушылықтарын қанағаттандыру;
- жеке бейімділіктер мен қабілеттерді қалыптастыру және дамыту;
- студенттердің жеке және ұжымдық рухани-құндылықтық музыкалық-білім беру қызметін ұйымдастыру;
- қоғамның деструктивті әсеріне қарсы рухани иммунитеттің тетіктерін қалыптастыру.

Қорытынды. Біз әзірлеген музыкалық бағыттағы студенттердің танымдық қызметін қалыптастыру және жандандыру моделін іске асыру келесі мақсатқа қол жеткізуге мүмкіндік береді: танымдық психикалық үрдістердің барлық компоненттерін интеграциялауда қазақ музыкалық фольклоры арқылы студенттердің жан-жақты дамыған, көпмәдениетті тұлғасын қалыптастыруға ықпал ету - музыкалық оқыту мен тәрбиелеу үрдісінде тұлғалық-әрекеттік, жеке-дара сараланған, проблемалық-зерттеу тәсілдеріне сүйене отырып, кешенді жүйелі тәсілді ескеру арқылы тұлғаның ойлау, сезу, ерік-жігер, шығармашылық бейімділігін қалыптастыру. Бұл педагогикалық модель оқытушы мен студенттің өзара әрекетіндегі педагогикалық үрдістің барысын анықтайды, біздің ойымызша, студенттердің музыкалық оқыту, тәрбиелеу және дамыту жүйесін көрсетеді және студенттердің танымдық қызметін қалыптастыруға және жандандыруға бағытталған.

Осылайша, оқыту жеке тұлғаның руханиятының негізін қалайды және рухани мүдделердің, қажеттіліктердің, тұлғаның танымдық, эмоционалды, ерікті салаларының дамуына ықпал етеді. Мұндай жүйеде әлемнің музыкалық-семантикалық бейнесін қабылдауға және тануға бағытталған оқыту музыкалық қабілеттердің, эстетикалық эмоциялардың, сезімдердің, ойлаудың, эстетикалық талғамдардың дамуына, саналы музыкалық білімді, тындаушы, орындаушы, шығармашылық және танымдық дағдыларды игеруге ықпал ететіні сөзсіз.

Әдебиеттер тізімі

1. Лернер, И.Я. Дидактические основы методов обучения [Текст] / И.Я. Лернер. – М.: Педагогика, 1984. – 95 с.
2. Коджаспирова, Г.М. Педагогический словарь: для студ. высших и средних педагогических заведений [Текст] / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М.: Изд. центр «Академия», 2000. – 176 с.
3. Копжасарова, М.Р. Дифференциация как условие разноуровневой подготовки учащихся основной школы [Текст]: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Астана, 2001. – 22 с.
4. Сыдыкова, Р.Ш. Педагогические основы развития творческой активности будущих учителей музыки в процессе профессиональной подготовки в вузе [Текст]: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Тараз, 1999. – 21 с.
5. Бueva, Л.П. Социальная сфера и сознание личности [Текст] / Л.П. Бueva. – М.: МГУ, 1968. – 268 с.
6. Рубинштейн, С.Л. Проблемы общей психологии [Текст] / С.Л. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1976. – 416 с.
7. Лихачев, Б.Т. Педагогика. Курс лекций [Текст] / Б.Т. Лихачев; 2-е изд. – М.: Прометей, 1998. - 463 с.

Материал редакцияга 13.12.21 түсті.

А.Т. Ермуратова

Таразский государственный университет им. М.Х. Дулати, г. Тараз, Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ И АКТИВИЗАЦИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ИХ ОБУЧЕНИЯ МУЗЫКЕ

Аннотация. В статье представлен анализ путей формирования познавательной деятельности студентов в процессе обучения музыке. Предложена модель активизации познавательной деятельности студентов музыкального образования. Автор в ходе исследования приходит к выводу, что системный, индивидуально-активный, индивидуально-дифференцированный и проблемно-исследовательский подходы создают оптимальные условия для формирования творческой активности учащихся в процессе понимания музыкально-смысловой картины мира. В качестве одного из способов достижения цели предлагается использование комплекса интерактивных методов. Рассматриваемые в статье вопросы находят отражение в программе «Рухани жаңғыру».

Ключевые слова: познавательная деятельность, будущий педагог-музыкант, музыкально-семантический образ, музыкальный мир, познавательный интерес.

A.T. Yermuratova

M.Kh.Dulaty Taraz Regional University, Taraz, Kazakhstan

FORMATION AND ACTIVATION OF REGULATORY ACTIVITY STUDENTS IN THE PROCESS OF THEIR MUSIC LEARNING

Abstract. The article presents an analysis of the ways of forming the cognitive activity of students in the process of teaching music. A model of enhancing the cognitive activity of music education students is proposed. In the course of the research, the author comes to the conclusion that the systemic, individually active, individually differentiated and problem-based research approaches create optimal conditions for the formation of students' creative activity in the process of understanding the musical-semantic picture of the world. As one of the ways to achieve the goal, the use of a complex of interactive methods is proposed. The issues considered in the article are reflected in the "Rukhani Zhangyru" program.

Keywords: cognitive activity, future teacher-musician, musical-semantic image, musical world, cognitive interest.

References

1. Lerner I.Ya. Didakticheskie osnovy metodov obuchenija [Didactic foundations of teaching methods]. - Moscow: Pedagogika, 1984. - 95 p.
2. Kodzhaspirova G.M., Kojaspirov A.Yu. Pedagogicheskij slovar': dlja stud. vysshih i srednih pedagogicheskikh zavedenij [Pedagogical dictionary: for students. higher and secondary pedagogical institutions]. - Moscow: Ed. Center "Academy", 2000. - 176 p.
3. Kopzhasarova M.R. Differenciacija kak uslovie raznourovnevoj podgotovki uchashhihsja osnovnoj shkoly [Differentiation as a condition for multilevel training of primary school students]: abstract of diss. ... Cand. ped. sciences: 13.00.01. - Astana, 2001. - 22 p.
4. Sydykova R.Sh. Pedagogicheskie osnovy razvitija tvorcheskoj aktivnosti budushhih uchitelej muzyki v processe professional'noj podgotovki v vuze [Pedagogical

- foundations for the development of the creative activity of future music teachers in the process of professional training at the university]: abstract of diss. ... Cand. ped. sciences: 13.00.01. - Taraz, 1999. - 21 p.
5. Buyeva L.P. Social'naja sfera i soznanie lichnosti [Social sphere and personality consciousness]. - Moscow: Moscow State University, 1968. - 268 p.
 6. Rubinstein S.L. Problemy obshhej psihologii [Problems of General Psychology]. - Moscow: Pedagogika, 1976. - 416 p.
 7. Likhachev B.T. Pedagogika. Kurs lekcij [Pedagogy. Course of lectures]; 2nd ed. - Moscow: Prometheus, 1998. - 463 p.